

2020 / Vol:6, Issue:34 / pp.2271-2289

RESEARCH ARTICLE

Arrival Date : 02.11.2020

Published Date : 27.12.2020

Doi Number : <http://dx.doi.org/10.31589/JOSHAS.508>

Reference : Berberoğlu, B. (2020). "Türkiye'de Eğitimde İstihdam Açısından Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Kavramının İncelenmesi, Journal Of Social, Humanities and Administrative Sciences, 6(34):2271-2289

TÜRKİYE'DE EĞİTİMDE İSTİHDAM AÇISINDAN TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ KAVRAMININ İNCELENMESİ

Investigation of the Concept of Gender Equality in Employment in the Education Sector in Turkey

Prof. Dr. Bahar BERBEROĞLU

Anadolu Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi, İktisadi ve İdari Programlar Bölümü, Eskişehir/Türkiye

ÖZET

Toplumsal cinsiyet kavramı, kadın ve erkeklerin toplumdaki farklı rol ve davranışlarını tanımlamayı amaçlamaktadır. Homojen olmayan toplumlarda, toplumsal cinsiyet deneyimleri etnik farklılıklara, toplumsal sınıf ayrımlarına ve bölgeden bölgeye göre değişiklikler göstermektedir. Ayrıca din faktöründe, kültürel geleneklerde, kaynaklara erişimde, katmanlı işgücü piyasası modellerinde ve eğitimde toplumsal cinsiyetin yansımalarının olduğu farklı deneyimler, tarihsel süreçlerde de farklılıklar göstermiştir. Gelişmekte olan ülkeler arasında yer alan Türkiye'de eğitimde toplumsal cinsiyet eşitsizliği günümüzde de önemini koruyan bir sorun olmaktadır. Biz bu çalışmamızda toplumsal cinsiyet eşitliğine ait değişkenleri kullanarak, 2. Düzey İstatistik Bölge Birimleri Sınıflandırmasına göre Türkiye'nin bölgesel farklılıklarını çok değişkenli istatistiksel metotlarından kümeleme ve çok boyutlu ölçekleme analizleri ile değerlendirdik. Bu analiz sonuçlarına göre en üst kümede TR10 (İstanbul), TR51 (Ankara) ve TRB1 (Malatya, Elâzığ, Bingöl, Tunceli) bulunmuştur. En alt kümedeki bölgeler ise, TRA2 (Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan), TRB2 (Van, Muş, Bitlis, Hakkâri), TRC1 (Gaziantep, Adıyaman, Kilis), TRC2 (Şanlıurfa, Diyarbakır) ve TRC3 (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt) olmaktadır. Kalan diğer bölgeler ise orta kümede yer almıştır.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal cinsiyet, İstihdam, 2. Düzey İstatistik Bölge Birimleri Sınıflandırması, Kümeleme Analizi, Çok Boyutlu Ölçekleme Analizi

ABSTRACT

The concept of gender aims to define the different roles and behaviors of women and men in society. In non-homogeneous societies, gender experiences vary by ethnic differences, social class distinctions, and region to region. In addition, the reflections of gender differ in historical process and today, both by countries and by different regions and different sectors in a country on cultural traditions, religion factor, access to resources, layered labor market models and education. Today, in Turkey as a developing country, gender inequality in the employment of education sector is a big problem which maintains its importance. In this study we used the variables of gender equality and performed multidimensional scaling analysis according to Level 2 Statistical Classification of Territorial Units. We evaluated the results by using clustering of multivariate statistical methods to assess regional differences in Turkey. According to the results of this analysis, TR10 (İstanbul), TR51 (Ankara) and TRB1 (Malatya, Elâzığ, Bingöl, Tunceli) were found in the top cluster. The regions in the lowest cluster were TRA2 (Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan), TRB2 (Van, Muş, Bitlis, Hakkâri), TRC1 (Gaziantep, Adıyaman, Kilis), TRC2 (Şanlıurfa, Diyarbakır) and TRC3 (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt). The remaining regions were in the middle cluster.

Keywords: Gender, Employment, Level 2 Classification of Statistical Region Units, Cluster Analysis, Multidimensional Scaling Analysis.

1. GİRİŞ

Toplumsal cinsiyet, bireyin biyolojik cinsiyeti üzerine, toplum tarafından inşa edilen, şekillendirilen, dayatılan cinsiyet özellikleri ve beklentilerden oluşmaktadır. Toplumsal cinsiyet algısı, kadının toplumda ikincil konumda olmasına neden olmakla kalmaz, aynı zamanda kadın aleyhine yeni pencereler ve cephele açmaya ve bunu sürekli kılmaya yol açar (Adaçay, 2014). Yapılan pek çok çalışmaya göre, kadınlar eğitimden erkeklerle eşit ya da onlardan daha fazla yarar sağlamaktadır. Araştırmalar, düşük gelir grubundaki ülkelerde ve bölgelerde kadın eğitimine yapılan yatırımın erkek eğitiminden daha yüksek verimliliği olduğunu göstermektedir (Tan, Ecevit & Üşür, 2000). İstihdam (iş bulma) ve işyerinde terfi edebilme (yükselme) için eğitim ve öğretim, bireyler için önemli bir basamak olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak buna rağmen tüm bunlara rağmen gerek eğitim gerekse istihdam söz konusu olduğunda sıklıkla kadınların dezavantajlı bir grup olduğu görülür. Toplumsal cinsiyet unsurunu hesaba katmadan bir toplumu anlayabilmek mümkün değildir. Toplumsal cinsiyet kavramı yaşamın her alanında olduğu gibi, eğitim ve istihdam alanında da etkisini göstermekte ve hatta bu alanlardaki tercihlerde de belirleyici rol oynamaktadır.

Aile, kadın istihdamını şekillendirmede kilit bir öneme sahiptir. Özellikle kadınların çalışmaya ilişkin karar almalarında ve onların emek piyasasına sundukları emeğin niteliğinin belirlenmesinde bir dizi önemli rol oynamaktadır. Aile, emek piyasasına farklı karakteristikleri olan bireyler hazırlamakta ve sunmaktadır. Bunun sonucu olarak, bireyin değişen ihtiyaçlarına ve emek piyasasındaki faaliyetlerine göre kendi yapısını değiştirmektedir. Toplumda var olan kültürel ve ideolojik değerleri aile bireylerine taşıma ve karar alma mekanizması özellikleriyle aile, kadın emeğinin işgücü piyasasına sunumunda çok önemli bir kurum olarak karşımıza çıkmaktadır. (Dedeoğlu, 2000).

Eğitim, toplumsal gelişimi hızlandırma, yetenekleri uyandırma ve kullanmayı öğretme, insanları güçlendirme ve haklarını koruma açısından tek başına, başka herhangi bir faktöre göre çok daha büyük bir kapasiteye sahiptir (Gök, 2004; Demiray, 2010). Demokratik toplumlarda eğitim hakkının çok özel bir niteliği bulunmaktadır. Bireylere kişiliği geliştirme ve özgürleştirme potansiyeli kazandırması nedeniyle eğitim, öteki hakların yerleşmesini, doğrudan ya da dolaylı olarak etkileyebilmekte ve kolaylaştırabilmektedir. Eğitim, insan haklarının yerleşmesinde önemli olduğu gibi, çalışma hakkı, yaşam hakkı, ifade özgürlüğü gibi hak ve özgürlüklerin kazanılması ve kullanılmasında etkili bir araç olmaktadır (Koç ve Güçlüer, 1999; Demiray, 2010).

Gelişmiş ülkelerde kadın hakları yasal olarak sert kanunlarla korunduğu ve sosyal politikalar daha çok boyutlu hazırlandığı için kadınların refahı göreceli olarak daha iyidir (Ülker, 2015). Hukuksal açıdan toplumsal cinsiyet kavramı ele alındığında, demokrasi ve sürdürülebilir kalkınmanın temel gereksinimlerinden biri olduğu anlaşılmaktadır. İnsan hakları kavramının çağdaş hukuk ve siyaset retoriğindeki tartışmasız egemenliği, kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olmalarının bir gereklilik olduğu sonucunu doğurmaktadır. Bu eşitlik, kadınların siyasal, toplumsal, kültürel ve ekonomik hayata katılımını sağlayacak tüm haklardan erkeklerle eşit şekilde yararlanmaları gerektiği düşüncesini içermektedir. Bu yaklaşım, uluslararası insan hakları belgelerinde, uluslararası sözleşmelerde ve ulusal mevzuatta yer almasına rağmen, kadınlar için hâlâ yaşamın başlıca alanlarını kapsayan eğitim, iş yaşamı ve ekonomi, siyaset ve bürokratik karar alma mekanizmalarına katılım açısından gerçek bir eşitliğin sağlanamadığı görülmektedir (Akbaş ve Şen, 2013)

Bu çalışmada Türkiye’de toplumsal cinsiyet kavramı eğitim ve istihdam çerçevesinde değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bunun için ikinci düzey istatistiksel bölge sınıflandırmasına göre Türkiye’nin 26 bölgesi, kadın ve erkek olarak eğitim ve istihdam değişkenleri ile analiz edilmiştir. Analiz kısmında çok değişkenli istatistiksel analiz yöntemlerinden kümeleme ve çok boyutlu ölçekleme analizleri uygulanmış ve bu iki analizden elde edilen sonuçların değerlendirilmesi ile elde edilen bulgular yorumlanmıştır. Araştırmada kullanılan değişkenlere göre TR10 (İstanbul), TR51 (Ankara) bölgeleri (illeri) her iki cinsiyette de en iyi konumda çıkmıştır. Ancak erkekler için en iyi konumda 3 bölge bulunurken, kadınlar için 11 bölge olduğu saptanmıştır. Bu durum kadınlar için

olumlu bir sonuç olarak değerlendirilebilir. Her iki cinsiyette de alt konumdaki bölgeler aynıdır ve bunlar TRA2 (Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan), TRB2 (Van, Muş, Bitlis, Hakkâri), TRC1 (Gaziantep, Adıyaman, Kilis), TRC2 (Şanlıurfa, Diyarbakır) ve TRC3 (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt) olmaktadır. Bu bölgeler Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu'da bulunan bölgelerdir ve bu durum Türkiye'de toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden ziyade coğrafi açıdan bir eşitsizliğe işaret etmektedir.

2. TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ

Cinsiyet kavramı, kadın veya erkek olmanın biyolojik yönünü belirtirken, toplumsal cinsiyet kavramı, kadın ve erkek kimliklerine toplumsal olarak yüklenen anlamı ve buna bağlı olarak toplumsal rollerin de bu çerçevede kurgulanmasını ifade eder (Tokol ve Alper, 2011). Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramları arasındaki anlam farklılıkları 1986 yılında Robert J. Stoller'in yazdığı "*Sex and Gender, The Development of Masculinity and Femininity*" isimli kitabında ifade edilmiştir. Bu eser kadın ve erkek farklılığına vurgu yaparken, toplumsal cinsiyetin, cinsiyet gibi doğal olmadığını ve toplum tarafından sonradan inşa edildiğini vurgular. Toplumsal cinsiyet, kadın ve erkeklerin yaşam deneyimleri temelinde ortaya çıkan bir durumdur (Stoller, 1968). Bir diğer ifade ile cinsiyet (sex) kavramı, kadın veya erkek olmanın biyolojik yönünü ifade etmektedir ve demografik bir kategori olarak ele alınmaktadır. Ancak toplumsal cinsiyet (gender) terimi, kadına ve erkeğe özellikle toplumun ve kültürün yüklediği anlam ve beklentilere atıfta bulunan bir terimdir (Deaux, 1987; Connel, 1998; Giddens, 2000; Lips, 2001; Dökmen, 2004; Görgün Baran, 2010; Uzun, v.d., 2017).

Toplumsal cinsiyet eşitliği, kadınlarla erkekleri birlikte ilgilendiren bir kavramdır. Toplumsal cinsiyet eşitliği üzerine yapılan bazı tartışmalar uzunca bir süre "toplumsal cinsiyet tarafsızlığı" gözetilerek veya eşitliğe "kadın perspektifi" eklenerek yapılmaya çalışılmıştır. Pek çok ülkede toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve bu yönde değişimlerin yapılması, bir kadın sorunu olarak algılanmaktadır (Hearn, 2001; Sayer, 2011).

Toplumsal cinsiyet eşitliği, sabit bir olgu olmaktan çok bir süreçtir. Bu süreç, toplumsal cinsiyet ilişkilerinin daha eşitlikçi, daha adil, daha demokratik, baskıdan ve ataerkillikten uzak olacak biçimde değiştirilmesini amaçlamaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitliği, kadınlarla birlikte erkeklerin de dönüşümüne atıfta bulunan uzun soluklu bir dönüşüm anlamını taşır. (Connell, 2003; Sayer, 2011).

Toplumsal cinsiyet eşitliği, kadın ve erkeğin aile, çalışma, hukuk, eğitim, siyaset, din, sağlık gibi kaynakları, fırsatları ve güçleri kullanma eşitliğidir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği bu kaynakların, fırsatların, güçlerin cinsiyetlerden birinin diğerine göre eşit olmayan nitelikte ya da birinin lehine iken diğerinin aleyhine olacak şekilde kullanımını ifade eder. Çalışma hayatındaki olanaklardan kadın ve erkeğe eşit fırsatlar verilmelidir. Örneğin eşit işe eşit ücret verilmesi, başarının eşit bir biçimde değerlendirilmesi, terfilerin eşitlikçi ve adaletli olarak yapılması temel politikalar olmalıdır. Kadının toplumsal alanlara, yönetime, karar alma süreçlerine katılımını sağlamadan, toplum çağdaş kültür seviyesine erişemez (Giray ve Aydın, 2019). Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, fırsatları kullanma, kaynakların ayrılması ve hizmet alımında bireyin cinsiyeti nedeniyle ayrımcılık yapılmasıdır. Bu eşitsizlik birçok alanda görülebilmektedir. Ancak en fazla gelir ve servet dağılımında görülmektedir (Pinar, Taşkın ve Eroğlu, 2008).

Dünyada sosyoekonomik alanda ortaya çıkan hızlı değişimler, erkeklerin de toplumsal cinsiyet eşitliği konusunu önemsemeleri sonucunu doğurmaktadır. Aile yapısı, iş bölümü ve küresel iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelerin etkisi, erkeklik ve kadın-erkek ilişkileri üzerinde kendini göstermektedir. Bu faktörlerin içinde toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadın-erkek ilişkileri üzerinde en belirgin ve fazla etkisi olan faktör aile yapısında meydana gelen değişikliklerdir. Erkek egemenliği aile içinde kadın ve çocuklar üzerinde otorite kurmak biçiminde görülse de artık aile içindeki yapı önemli ölçüde değişmeye başlamıştır. Aile yapısında görülmeye başlanan bu değişimle, kadınların çalışma yaşamına artan oranda katılmaya başlamaları, pek çok toplumda toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümüne ilişkin algıların değişmeye başlamasına neden olmuştur. Kadınların iş yaşamına artan oranlarda katılmaları aile sorumluluklarının eşit biçimde paylaşılması, ebeveyn izni, babalık ve çocuk

bakımı gibi yeni konuları gündeme getirmiştir. Bu tür sosyoekonomik gelişmeler, erkeklerin toplumsal cinsiyet eşitliğine daha fazla katılımlarını gerekli kılmaktadır (UN, 2008 Sayer, 2011).

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, yalnızca ekonomik varlıkların erkeklerin kontrolünde olması sonucunu doğurmakla kalmayıp; siyasi güç, kültürel otorite ve silahlı kuvvetler gibi pek çok erkin de erkeklerin ellerinde bulunmasına sebep olmaktadır. Bu durum kadınların bu alanlara eşit erişim olanağından yoksunluğunu da beraberinde getirmektedir. Bununla birlikte, erkeklerin birçok alandaki güç ve kontrolleri, kadınlar üzerinde de kontrol kurmaları sonucunu doğurmaktadır. Tüm bu nedenler, ekonomik ve sosyal alanda alınan kararlarda kadınların olması gereken ölçüde etkili olamamalarına ve kendi ihtiyaçlarını dile getirme fırsatından yeterince yararlanamamalarına neden olmaktadır (UN, 2008; Sayer, 2011).

Erkeklerin toplumsal cinsiyet eşitliğine katılımları demokrasinin de bir gereğidir. Çoğunlukla erkekler tarafından kontrol edilen siyasi iktidarın tüm vatandaşlara ve kadınlara eşit hak ve fırsatlar sağlaması, erkeklerin de demokrasiyle ilgili sorumluluklarını yerine getirmeleri anlamını taşıyacak ve tüm toplumda demokrasinin hâkim olmasını beraberinde getirecektir. Böyle bir toplumun tüm bireylere getireceği hak ve faydalardan erkeklerin de yararlanacağı düşünülmelidir (Connell, 2003; Sayer, 2011).

Toplumsal cinsiyet farkları, toplumda belirgin düzeyde bir katmanlaşma oluşmasına ve buna bağlı olarak katmanlar arası farklılıklara neden olmaktadır. Özellikle geleneksel toplumlarda, ataerkil düşünce yapısına göre, erkeği kadına göre daha yüksek statüye sahip avantajlı bir sosyal grup olarak algılama eğilimi vardır. Aynı düşünce yapısı çerçevesinde kadın değerlendirildiğinde, düşük bir statüye sahip bir dezavantajlı grup olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadınların kendi sosyal grupları içinde değerlendirilmesi durumunda toplumsal rol paylaşımından kaynaklanan statü algıları olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin kadının anne olması, yüksek mevki sahibi olması gibi durumlarda, grup içerisinde diğerlerine göre daha birincil planda görülmesine yol açabilir. Bu tür ataerkil düşünceye sahip geleneksel toplumlarda erkek ile kadın arasında toplumsal algıdan kaynaklanan, kadın aleyhine bir eşitsizlik söz konusu olmaktadır (Ataklı Yavuz, 2016). Bu eşitsizlik toplumsal cinsiyet eşitsizliğini doğurmaktadır.

Kadın ve erkek kültürel olarak kendilerine toplum tarafından sunulan rolleri yerine getirirken, sosyal düzen içinde hiyerarşik bir yapı meydana getirmektedir. Bu hiyerarşide erkeğe çocukluk çağlarından itibaren otoritenin temsilcisi ve erk sahibi olma rolünün verildiği görülmektedir (Akıncı, 2015). Türkiye’de doğumdan itibaren kız çocukları pek çok alanda erkek çocuklarına oranla daha dezavantajlıdır. Kadının toplumsal yeri ve eğitim düzeyine yönelik bulgular temel alındığında, siyasal yaşamda ve çalışma yaşamında bulunduğu konum halen tartışılması gereken bir konudur. Siyasal ve çalışma yaşamına temel teşkil eden eğitim sorunu ise özellikle çözümler üretilmesi gereken temel bir sorun olarak görülmektedir (Özaydınlık, 2014).

T.W. Schultz’a göre insana yapılan yatırımlar, örgün eğitim, işbaşında eğitim ve firmalar tarafından gerçekleştirilen yetiştirme programları, firmalar dışında gerçekleştirilen yaygın eğitim programları, insanın yaşam süresini ve çalışma gücünü etkileyen sağlık hizmetleri, daha iyi iş olanakları sağlamaktadır (Schultz, 1971; Tunç, 2018).

Eğitim ile istihdam arasında da yakın bir ilişki vardır. Ekonomik, sosyal ve kültürel anlamda pek çok değişikliğin yaşandığı günümüzde, eğitim sadece bireyin niteliklerini değiştirmekle kalmayıp, bireyin yaşadığı ülkenin kalkınmasına da olanak sağlar. İktisadi büyüme ve kalkınmanın temel belirleyicilerinden biri de beşerî sermayedir (Çolak, 2010).

Beşerî sermaye modeline göre, kadın istihdamının analizi daha çok kadınların kişisel özellikleri çerçevesinde incelenmektedir. Bu model, kadının eğitimi, yaşı ve doğurganlığı ile emek piyasasına katılımı arasında paralellikleri göstermeyi hedefler. Katmanlı işgücü piyasası modellerinde, piyasanın yapısında var olan bir dizi özellik istihdamın niteliğinin analizi için önem kazanmaktadır. Piyasada

var olan firma yapıları ve üretim organizasyonunun yarattığı özellikler işgücü piyasalarını birincil ve ikincil olarak ayırtmaktadır. Genellikle birincil piyasaların formal sektöre karşı geldiği kabul edilir ve iyi ücret ödeyen, sosyal güvenlik hakları olan işleri kapsar. İkincil piyasalar ise informal işlerden oluşmaktadır. Birincil piyasadaki işler erkekler tarafından ele geçirilirken, ikincil piyasadaki işler çoğunlukla kadınlar tarafından yapılmaktadır. Kadınların birincil piyasada yer almalarını kolaylaştıran en önemli faktörlerin başında da eğitim gelir (Dedeoğlu, 2000).

Kadın eğitimi ile öncelikle hedeflenen, kadın nüfusunun verimliliğini ve gelirini artırmak, refah düzeyini yükseltmek, ekonomik başarısının artmasına katkıda bulunmak ve böylelikle yoksulluğu yenmek, ailenin yaşam koşullarını iyileştirmektir. Gelişme iktisadında önemli bir yere sahip olan insani gelişme kavramı, yapabilirlik yaklaşımına dayanır. Yapabilirlik yaklaşımı, yoksulluğu önlemek ve azaltmak için farklı politika seçenekleri oluştururken, aynı zamanda başvurulacak bir düşünce çerçevesi oluşturmaktadır. Gelir ve yapabilirlik arasındaki ilişki, toplumsal cinsiyet, yaş, toplumsal statü, coğrafi yerleşim gibi unsurlardan fazlasıyla etkilenmektedir. Yapabilirlikten yoksunluk anlamındaki gerçek yoksulluk gelir temelli yoksulluğa göre çok daha derin ve yoğun olabilmektedir (Gürses, 2009).

Kadın eğitiminin ekonomik ve sosyal boyutu, gelişmekte olan ülkeler ve Türkiye açısından değerlendirildiğinde eğitimde cinsiyet eşitliğinin sağlanması kalkınmaya hız katabilecek önemli bir ekonomik etkidir (Yumuşak, 2004). Eğitimin kadınlara sağladığı getiri, erkeklere göre daha yüksektir. Gelişmekte olan ülkelerde eğitimin getirisi, gelişmiş ülkelerdekinden daha fazla olmaktadır (Yumuşak, 2003). Kadınların eğitim ve öğretime erişimlerinin iyileştirilmesi, sadece kadınların kendi gelişimine ve refahına katkı sağlamakla kalmayıp ülkenin ekonomik potansiyelini de arttırmaktadır (KSGM, 2008).

Farklı öğretim düzeylerindeki cinsiyet oranları, iktisadi faaliyete katılma oranları ve kadının siyasi temsilini yansıtan eşitlikten uzak sonuçlar toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ortadan kaldırılarak, kadınların ekonomik, sosyal ve siyasi karar alma mekanizmalarında yer almalarının sağlanması için politika ve programlara ihtiyaç olduğu bir gerçektir. Bunun için kadının toplumsal, siyasal ve ekonomik alanların tamamının sorgulanması gerekmektedir. Kadının içinde yaşadığı toplumda aktif bir konuma sahip olarak kalkınma sürecine dahil olması, ancak doğumdan itibaren farklı algılarla gelişerek toplumsal cinsiyeti şekillendiren, toplumsal rol ve tutumların değişmesiyle mümkün olabilir. Kadınların kayıt dışı işler yerine daha düzgün, sosyal haklarının korunduğu işlere geçmeleri, ekonomik bağımsızlıklarını kazanmada önemli bir adım olacaktır (Kapucu, 2008; Yumuş, 2011).

Erkek ve kadınların eğitime katılımında bölgesel ve gelir düzeylerine göre de farklılıklar bulunmaktadır. Genellikle bütün bölgelerde ve bütün gelir gruplarında erkeklerin eğitime katılım oranları kadınların katılım oranlarından yüksek olduğu görülmektedir. Gelir artışı en çok kadınların eğitimi üzerinde etkilidir. Gelir artışının eğitime katılım üzerindeki etkisi, bölgelere ve cinsiyete göre farklılık göstermektedir (Tomul, 2007).

Toplumsal cinsiyet kavramını istihdam açısından dile getirirken diğer bir yandan bu kavramı girişimcilik yönüyle de ele almak gerekir. Son yıllarda, kadınların, çalışma hayatına büyük oranda katılması ve daha aktif rol alarak girişimcilik faaliyetlerinde bulunmaları, gelişen ekonomiler için 'stratejik' bir öneme sahiptir. Çünkü tüm ülkeler için, iş dünyasında zengin olmanın, kullanılmayan potansiyeli etkin hale getirmenin ve yeni iş sahaları oluşturmanın yolu kadın girişimciliğini teşvik etmekten geçer. Yapılan çalışmaların çoğunluğunda, kadın girişimcilerin daha dinamik, bağımsız, özgüvenli, rekabetçi ve amaç yönelimli olarak davrandığı bilinmektedir. Bu açıdan, kadınların ekonomik hayatta var olmalarını sağlayacak politikaların oluşturulması ve bu politikaların sürdürülebilirlik açısından da ele alınması önemlidir. Ayrıca bu konuda yapılacak projelere öncelik verilmesi ile kadının ekonomik ve sosyal gelişmeye potansiyel güç olarak katkıda bulunması sağlanmalıdır (Soysal, 2010).

3. İKİNCİ DÜZEY İSTATİSTİKİ BÖLGE BİRİMLERİ SINIFLANDIRMASINA (İBBS) GÖRE TÜRKİYE

Bölgesel kalkınma, bölgeler arası gelir dağılımının eşitlenmesi, istihdam alanlarının artırılarak ekonomiye katkılarının sağlanması, yaşam koşullarının, çevre, altyapı, eğitim, sağlık ve iletişim olanaklarının geliştirilmesini ifade etmektedir. Bölgesel kalkınma ile amaç, bölgeler arasındaki ekonomik, sosyal ve kültürel dengesizlikleri ortadan kaldırmak, bölge içerisinde bulunan illerin kalkınmışlık farklarını azaltmak ve iller arasında dengeli bir kalkınma politikasını hâkim kılmaktır (Öztürk ve Çolakoğlu, 2015).

Türkiye’de, planlı kalkınmaya geçilir geçilmez (oldukça eski tarihlerde), geri kalmış bölgelerin kalkındırılması için çok sayıda yüksek bedelli projeler hazırlanıp uygulamaya çalışılmıştır. Günümüzde ise, aynı amaca yönelik olarak uygulanması süregiden çok sayıda büyük proje ve faaliyet gösteren çok sayıda kuruluş bulunmaktadır. 22 Eylül 2002 tarihli resmî gazetede yayınlanan 2002/4720 nolu karar gereğince bölgesel istatistiklerin toplanması, geliştirilmesi, sosyoekonomik analizlerinin yapılması, bölgesel politikaların çerçevesinin belirlenmesi, Avrupa Birliği (AB) Bölgesel İstatistik Sistemine uygun karşılaştırılabilir istatistikî veri tabanı oluşturulması için ülke çapında istatistikî bölge birimleri sınıflandırmasının tanımlanmasına karar verilmiştir (Yılmaz ve Temurlenk, 2005). Bu sayede bölgesel kalkınma politikaları, AB tarafından hazırlanıp bunların uygulamaları ve denetimleri Avrupa Komisyonu tarafından yürütülürken yerel yönetimlere, ekonomik kalkınmanın sağlanabilmesi için birçok sorumluluk yüklemiştir. Komisyon aynı zamanda oluşturulan büyük tutarlardaki yapısal fonları aracılığıyla birçok üye ve aday ülkede Bölgesel Kalkınma Ajansları (BKA) gibi kurumların kuruluşunu desteklemiştir (DPT, 2006). Örneğin, Türkiye’de son yıllarda önemli çalışmalar yapmakta olan Bölgesel Kalkınma Ajansları (BKA), merkezden bağımsız bir idari yapıda, sınırları çizilmiş bir bölgenin sosyoekonomik koşullarını geliştirmek amacıyla kurulmuştur. Bunların, toplumun her kesiminin katılımıyla ekonomik kalkınmayı sürdürülebilir bir konuma getirmeyi ve yerel potansiyelleri etkin ve verimli bir şekilde harekete geçirmeyi ana amaç olarak benimsemiş kuruluşlar olarak görev yapmaları amaçlanmıştır (Akbulut ve Göküş, 2017).

Türkiye’de, AB’ye uyumun bir parçası olarak 5449 sayılı kanunla kurulmuş olan BKA’ların bölgesel potansiyel ve dinamikleri harekete geçirmesi, büyümenin etkilerini tabana yayması, gelir dağılımının düzelmesi ve bölgesel eşitsizliklerin giderilmesi açısından oldukça önemli bir rol üstleneceği düşünülmüştür (Tutar ve Demiral, 2007). Bugüne kadar, BKA’lar önemli başarılar elde etmişlerdir, ancak bu kuruluşların, ekonomik kalkınmayı sürdürülebilir bir duruma getirme ve yerel potansiyelleri etkin ve verimli bir şekilde harekete geçirme amaçlarını tam istenen ölçüde yerine getirdiğini söylemek zordur. Avrupa Komisyonu, eğitim ve yaşam boyu öğrenmeyi özellikle bölgesel gelişme ve entegrasyon, modernleşme, insan sermayesi ve istihdam edilebilirliğin güçlendirilmesi konularıyla ilişkili bir AB değeri olarak vurgulamaktadır (EU European Council, 2000; Olsson, 2006).

Türkiye’de ise bölgesel kalkınma politikalarını etkileyen ve bu politikaların uygulanmasında motivasyon yaratan en önemli faktör AB’ye uyum süreci olmuştur. AB’nin topluluğa üye olacak ülkelerden bölgesel bazı politikaları hayata geçirmesini istemesi, üye olmak isteyen ülkelerin kendi mevzuatlarını AB mevzuatıyla uyumlaştırması gerekliliğini öne sürmesi nedeniyle, Türkiye’de bölgesel kalkınma politikaları ve araçları yeniden ön plana çıkmışlardır (Ağralı, 2014).

Türkiye’nin AB bölgesel politikalarına uyum çabalarının bir bölümünü de 1. düzeyde 12, 2. düzeyde 26 olmak üzere yeni İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırmasının (İBBS) tanımlanması ve böylece bu bölgesel ayrıştırmaları gerçekleştirilmesi gibi teknik görevler oluşturmaktadır. Bu bölgelerin bazılarında, yerel aktörlerin de katılımıyla Bölgesel Kalkınma Ajansı kurma çalışmaları kısa sürede tamamlanmış ve bu kuruluşlar uyum çabalarına katkı vermeye başlamışlardır. Ayrıca AB’ye tam üyelik müzakereleri sürecinde bölgelerin sosyoekonomik analizlerinin yapılması, bölgesel politikaların belirlenmesi ve AB bölgesel istatistik sistemi ile karşılaştırılabilir veri tabanı

oluşturulması amacıyla ülke genelinde 2. düzeyde istatistiki bölge birimleri sınıflandırması Tablo-1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. Türkiye’de 2. Düzey İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması

Bölgeler (2. Düzey İBBS)	Bölge kodu
İstanbul	TR10
Tekirdağ, Edirne, Kırklareli	TR21
Balıkesir, Çanakkale	TR22
İzmir	TR31
Aydın, Denizli, Muğla	TR32
Manisa, Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak	TR33
Bursa, Eskişehir, Bilecik	TR41
Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	TR42
Ankara	TR51
Konya, Karaman	TR52
Antalya, Isparta, Burdur	TR61
Adana, Mersin	TR62
Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye	TR63
Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir	TR71
Kayseri, Sivas, Yozgat	TR72
Zonguldak, Karabük, Bartın	TR81
Kastamonu, Çankırı, Sinop	TR82
Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	TR83
Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane	TR90
Erzurum, Erzincan, Bayburt	TRA1
Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	TRA2
Malatya, Elâzığ, Bingöl, Tunceli	TRB1
Van, Muş, Bitlis, Hakkâri	TRB2
Gaziantep, Adıyaman, Kilis	TRC1
Şanlıurfa, Diyarbakır	TRC2
Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	TRC3

Ülkemizde bu kuruluşların kurulması ile birlikte Türkiye ekonomisi için sürdürülebilir büyümenin anahtarı olan yerel ve bölgesel kalkınma, global gelişmelere duyarlı olacak biçimde sağlanmaya uğraşılmıştır. Bu arada BKA’lar, ülkenin farklı bölgelerinde yerli dinamikleri harekete geçirerek yerel toplulukların ekonomik, sosyal, siyasal, fiziki ve kültürel alanlarda sürdürülebilir kalkınma ilkelerine uygun olarak gelişimini sağlamaya çalışmaktadır (Baykal, 2010; Akbulut ve Göküş, 2017). Öte yandan Türkiye, AB ülkeleri ile karşılaştırıldığında, en fazla bölgesel dengesizliğe sahip olan ülke konumundadır (Koçberber, 2006). Bu gerçekten hareketle, Türkiye’de, bölgesel gelişmenin sağlanması, bölgelerarası gelişmişlik farklarının dengeli bir yapıya kavuşturulması ve bölgesel kalkınmanın hızlandırılması için çeşitli politikalar ve araçlar uygulamaya konulmuştur. Bölgesel dengesizliklerin giderilmesi ve ekonomik kalkınmanın sağlanmasında temel araç olan bölgesel kalkınma planlarının yanı sıra; ‘yatırım teşvikleri’, ‘kalkınmada öncelikli yöre’, ‘organize sanayi bölgeleri’, ‘kurumsal sosyal sorumluluk’ ve ‘kırsal kalkınma projeleri’ gibi araçlar kullanılmıştır. Bölgesel kalkınma planları, Türkiye’deki genel kalkınma politikası hedef ve stratejileri çerçevesinde, bölgesel dengesizliklerin azaltılması, geri kalmış yörelerde yaşayan nüfusun refah düzeyinin yükseltilmesi, plansız kentleşme nedeniyle oluşan sorunların çözüme kavuşturulması gibi temel sosyoekonomik amaçlar doğrultusunda, bölgelerin özellikleri, farklılıkları, gelişmişlik düzeyleri ve temel sorunları ile potansiyellerinin belirlenmesine yönelik olarak hazırlanmaktadır (Sarıca, 2001; T.B.M.M., 2005).

Avrupa ülkelerinde yerelleşme ve bölgeselleşmenin giderek hızlanmasıyla AB, geleceğin birleşik Avrupa’sını gerçekleştirebilmek için yerelleşme ve bölgeselleşme eğilimlerinin ayrımcılık kaynağı olmak yerine, yaygınlık kazanması ve böylece öngörülen bütünleşmeye yardımcı olması amacıyla çalışmalarını genişletmiştir (Uysal, 2009). Kuruldukları günden bugüne BKA’lar önemli başarılar elde etmişlerdir, ancak bu kuruluşların, ekonomik kalkınmayı sürdürülebilir bir duruma getirme ve

yerel potansiyelleri etkin ve verimli bir şekilde harekete geçirme amaçlarını tam istenen ölçüde yerine getirdiğini söylemek zordur.

4. BULGU VE TARTIŞMALAR

Bu çalışmada konuya ilişkin olarak kullanılan ve istatistiksel analizlerde de ele alınan değişkenler ve tanımları, AB'nin internetteki resmî sitesinde yer alan EUROSTAT veri tabanından elde edilmiştir. Öncelikle Türkiye'de 2. Düzey İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırmasına göre veriler çok değişkenli istatistiksel yöntemlerden biri olan Kümeleme analizi k-ortalamalar tekniği kullanılarak ve daha sonra yine çok değişkenli istatistiksel yöntemlerden biri olan çok boyutlu ölçekleme tekniği kullanılarak analiz edilmiştir.

Kümeleme analizi önceden belirlenen seçim ölçütlerine göre birbirine çok benzeyen birimleri aynı küme içinde toplamaktadır. Analiz sonucunda bir kümeyi oluşturan birimler birbirine benzeşirken diğer kümelerin birimleri ile benzeşmemektedir. Her küme kendi içinde homojen olurken, kümeler arasında heterojenlik söz konusu olmaktadır (Kalaycı, 2008).

Kümeleme analizinde k-ortalamalar tekniği çok sayıda birimden elde edilmiş sürekli p değişkenli verileri küme içi kareler toplamalarını minimize edecek biçimde k kümeye ayırmaktadır. Birimlerin az sayıda kümeye yerleştirilmesi iteratif bir işlemle yapılmakta ve her iterasyonda birimler farklı kümelere atanarak en uygun çözüm permutasyonel bir biçimde gerçekleştirilmektedir (Özdamar, 2004).

Kümeleme analizinde k-ortalamalar tekniği kullanılırken küme sayısını belirlemede örneklem mevcudu önemlidir. Bu analizde Türkiye'de 2. Düzey İBBS'na göre örneklem mevcudu $n=26$ 'dır. Küme sayısının bulunabilmesi için $k \cong (n / 2)^{1/2}$ formülünden $k \cong (26 / 2)^{1/2}$ hesaplaması yapılmış ve küme sayısı k değeri olarak $k = 3.06$ sonucuna ulaşılmıştır. Buna bağlı olarak $k \cong 3$ değerine dayalı olarak küme sayısı 3 olarak belirlenmiştir.

Erkekler için analizde kullanılan değişkenler ise şöyledir:

X2: 30-34 yaş arası eğitime katılma oranı erkek,

X5: 25-64 yaş arası eğitime katılma oranı erkek (Yükseköğretim düzeyinde),

X8: 25-64 yaş arası eğitime katılma oranı erkek (Ortaöğretim ve Ortaöğretim üzeri düzeyde),

X11: 25-64 yaş arası aktif nüfus oranı,

X13: 18-24 yaş arası eğitimi ve öğretimi erken terk edenlerin oranı erkek,

X16: 18-24 yaş arası istihdam edilmeyen ve eğitim öğrenim görmeyen nüfus oranı erkek,

X20: 18-34 yaş grubunda eğitim öğrenim görmeyenlerin istihdam oranı erkek.

Tüm bu değişkenlere göre gerçekleştirilen kümeleme analizinde bölgelerin küme ayrışması Tablo-2'de gösterilmiştir. İlk kümede 5 bölge, 2. kümede 18 bölge ve 3. kümede de 3 bölge yer almıştır.

Tablo 2. Düzey İBBS verilerine göre Kümeleme Analizi Sonuçları Tablosu (Erkek)

Yıl	Kümeleme ve kümedeki bölge sayısı	Bölgeler
2016	Küme n=5	TRA2, TRB2, TRC1, TRC2, TRC3
	Küme n=18	TR21, TR22, TR31, TR32, TR33, TR41, TR42, TR52, TR61, TR62, TR63, TR71, TR72, TR81, TR82, TR83, TR90, TRA1
	Küme n=3	TR10, TR51, TRB1

Kümeleme analizine göre 3. küme üst sıradadır ve bu kümede 3 bölge bulunmaktadır. Bunlar TR10 (İstanbul), TR51 (Ankara) ve TRB1 (Malatya, Elâzığ, Bingöl, Tunceli) bölgeleridir. Alt kümede ise yer alan 5 bölge, TRA2 (Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan), TRB2 (Van, Muş, Bitlis, Hakkâri), TRC1 (Gaziantep, Adıyaman, Kilis), TRC2 (Şanlıurfa, Diyarbakır) ve TRC3 (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt) olmaktadır. Orta kümede de diğer 18 bölge yer almıştır.

Kümeleme konumunu belirlemede Nihai Küme Uzaklıkları büyük öneme sahiptir. Bu ise Tablo-3'te gösterilmiştir.

Tablo-3. 2016 Yılına ait Analiz Sonuçları Nihai Küme Uzaklıkları (Erkek)

Küme	1	2	3
1		28,746	35,281
2	28,746		11,916
3	35,281	11,916	

Nihai küme uzaklıkları değerlendirildiğinde 3. küme üst, 2. küme orta ve 1. küme alt düzeyde olan kümelerdir. Birbirine en yakın iki küme 2. ve 3. kümelerdir. Orta kümenin üst kümeye yakın çıkması erkekler için eğitimde istihdam açısından olumlu olarak değerlendirilebilir.

Analizin geçerliliği açısından araştırmada kullanılan değişkenlerin istatistiksel açıdan anlamlı çıkması önemlidir. Böylece analizin F testi sonuçları Tablo-4'de görülmektedir.

Tablo-4. ANOVA

	Küme		Hata		F	Anlamlılık
	Ortalama Kare	Serbestlik derecesi	Ortalama Kare	Serbestlik derecesi		
X2	153,327	2	10,801	23	14,196	,000
X5	119,589	2	8,140	23	14,692	,000
X8	54,201	2	7,342	23	7,382	,003
X11	142,984	2	14,710	23	9,720	,001
X13	761,107	2	32,497	23	23,421	,000
X16	274,734	2	11,107	23	24,735	,000
X20	430,761	2	22,901	23	18,810	,000

ANOVA tablosuna göre araştırmada kullanılan tüm değişkenler 0,05 anlam düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır.

Araştırmamızda çok değişkenli istatistiksel analiz tekniklerinden bir algısal haritalama metodu olan çok boyutlu ölçekleme (ÇBÖ) analizi de ikinci bir analiz olarak kullanılmıştır. Bu analizin genel amacı, uzaklık değerlerini kullanarak birimlerin yapısını mümkün olduğunca az boyutla ifade etmektir. Böylece birimler arası ilişkiler bilinmediğinde birimler arası uzaklıklar kullanılarak bu ilişkiler ortaya konulabilmektedir (Berberoğlu, 2010; Berberoğlu ve Berberoğlu, 2015). Bu analiz tekniği ile çok boyutlu veri matrisindeki nesne veya birimler arasındaki karmaşık ilişkiler, daha kolay anlaşılabilir ve açıklanabilir boyutlara indirgenir. Analiz sonucunda oluşan haritada yakın olan birimlerin birbirine benzer olduklarını, uzak olanların ise benzer olmadıkları sonucuna varılır (Lilien & Rangaswamy, 2003; Yenidoğan, 2008). Burada kümeleme analizini destekler nitelikte ÇBÖ analizi yapılmış ve bunun sonuçlarına yer verilmiştir. ÇBÖ'deki boyut sayısı ile kümeleme analizinde küme sayısı aynıdır. Her iki analizde de nesnelere arası Öklid uzaklığı kullanılmıştır.

ÇBÖ analizi sonuçlarının güvenilirliğinin ve geçerliliğinin test edilmesi gerekir ve bu test iki aşamada gerçekleştirilir. Birinci aşamada, ÇBÖ modelinin birimleri ne kadar iyi temsil ettiğini gösteren R^2 uygunluk katsayısının yorumlanması yapılır ve R^2 'nin %60 ya da üzerinde olması arzu edilmektedir. Bulguların güvenilirlik ve geçerliliğini test etmek için uygulanan ikinci aşama, gerginlik ya da stres değerinin yorumlanmasıdır. Uyumun veya uyum iyiliğinin bir ölçüsü olan, stres katsayısı ÇBÖ analizinin kalitesini göstermektedir (Dura, Atik, & Türker, 2004). R^2 'nin %99 olması güvenilirlik açısından veriler modeli mükemmel bir düzeyde temsil etmektedir.

SPSS programı Young ve Kruskal olarak iki stres değeri vermektedir. Bu stres değeri nesnelere arasındaki uzaklıklara göre hesaplanabilmektedir. Analiz sonucunda elde edilecek stres katsayısının değerlendirilmesi, Tablo-5'de yapılmıştır (Özdamar, 2004):

Tablo-5. Stres Katsayılarının Değerlendirilmesi

Gerginlik Oranı (Stres değeri)	Analizin Kalitesi(Uyuumluluk)
$\geq 0,20$	Uyuumsuz gösterim
0,10-<0,20	Düşük uyum
0,05-<0,10	İyi uyum
0,025-<0,05	Mükemmel uyum
0,00-<0,025	Tam uyum

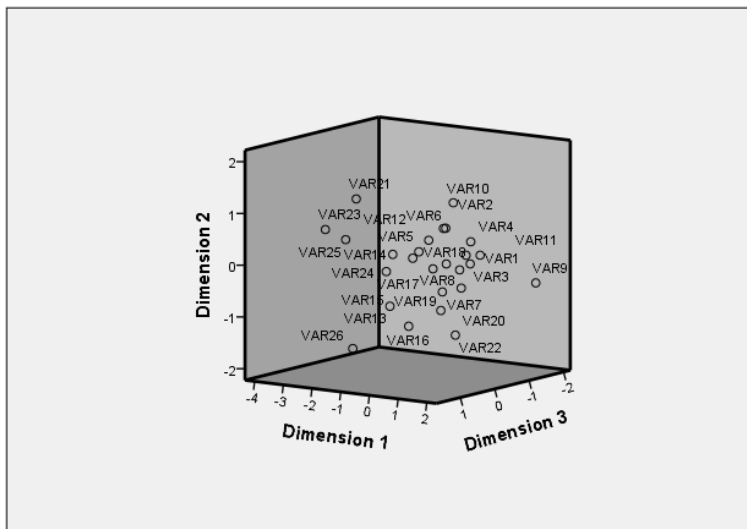
3 boyutla oluşturulan ÇBÖ modelinin uyumunu belirten stres değerlerine bakılmalıdır. Öncelikle Young'ın stres değerinin 3. İterasyon sonucunda 0,03297 olduğu, daha sonra Kruskal'ın stres değerinin ise 0,99139 gibi yüksek bir R^2 değeriyle 0,05295 olduğu görülmektedir. Tablo-5'e göre bu değerler analizin kalitesini mükemmel uyum düzeyinde olduğunu göstermektedir.

Tablo-6. Uyarıcı Koordinatlar ve Boyutları (Erkek)

Bölgeler	Bölge kodu	Uyarıcı sayısı	Uyarıcı ismi	1. Boyut	2. Boyut	3. Boyut
İstanbul	TR10	1	VAR1	0,8447	0,1276	-0,8150
Tekirdağ, Edirne, Kırklareli	TR21	2	VAR2	1,2088	0,8889	0,4872
Balıkesir, Çanakkale	TR22	3	VAR3	0,8855	0,0157	-0,4944
İzmir	TR31	4	VAR4	0,6030	0,3832	-0,7447
Aydın, Denizli, Muğla	TR32	5	VAR5	0,2583	0,5428	0,1879
Manisa, Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak	TR33	6	VAR6	1,0927	0,8721	0,4544
Bursa, Eskişehir, Bilecik	TR41	7	VAR7	0,6708	-0,4371	0,1347
Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	TR42	8	VAR8	1,0122	-0,0233	-0,0820
Ankara	TR51	9	VAR9	1,8201	-0,4741	-1,6186
Konya, Karaman	TR52	10	VAR10	0,0113	1,0991	-0,7317
Antalya, Isparta, Burdur	TR61	11	VAR11	0,8123	0,1873	-0,4353
Adana, Mersin	TR62	12	VAR12	-0,6932	0,0779	-0,1418
Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye	TR63	13	VAR13	-0,7972	-0,7628	0,4337
Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir	TR71	14	VAR14	-0,3486	0,3181	0,7261
Kayseri, Sivas, Yozgat	TR72	15	VAR15	0,3403	-0,0133	0,1319
Zonguldak, Karabük, Bartın	TR81	16	VAR16	0,7230	-0,9277	1,1562
Kastamonu, Çankırı, Sinop	TR82	17	VAR17	1,4661	0,2482	0,6842
Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	TR83	18	VAR18	0,1774	0,3513	0,4065
Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane	TR90	19	VAR19	0,9314	-0,7348	0,3963
Erzurum, Erzincan, Bayburt	TRA1	20	VAR20	1,5198	-0,2787	0,2946
Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	TRA2	21	VAR21	-2,0385	1,2190	0,3786
Malatya, Elâzığ, Bingöl, Tunceli	TRB1	22	VAR22	0,8537	-1,2958	-0,0896
Van, Muş, Bitlis, Hakkâri	TRB2	23	VAR23	-3,5812	0,4582	-0,0091
Gaziantep, Adıyaman, Kilis	TRC1	24	VAR24	-1,6546	-0,2502	-0,1742
Şanlıurfa, Diyarbakır	TRC2	25	VAR25	-3,3408	0,2166	-0,3995
Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	TRC3	26	VAR26	-2,7772	-1,8082	-0,1362

Tablo-6'da 1. Boyutta en düşük düzeydeki kümeye ait değerlerin -1'in üzerinde olduğu görülmekte ve diğer bölgelerden ayrıştığı net bir şekilde anlaşılmaktadır. 3. Boyutta ise -0,8'in üzerinde en yüksek negatif değerlere sahip Ankara ve İstanbul'dur ve bu iki il de en üst kümeye aittir. ÇBÖ'de üç veya daha az boyuttaki çözümler arzu edilmektedir. Boyut sayısı arttıkça algılamının zorlaşacağı düşünülmektedir. Bu nedenle 3 boyutlu uzaydaki konfigürasyon aşağıdaki gibi görülmektedir:

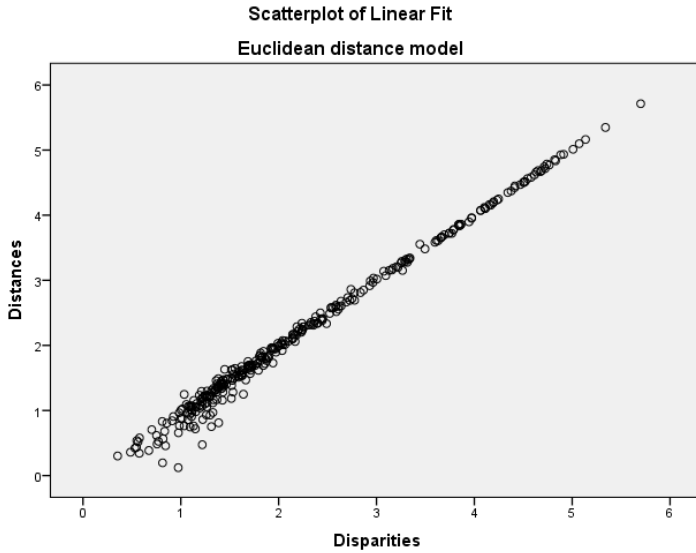
Derived Stimulus Configuration
Euclidean distance model

Şekil-1. Öklid Uzaklık (Mesafesi) Modeli

Şekil-1 yardımıyla 3 boyutlu uzayda Türkiye'nin Erkek için yapılan analize göre İBBS 2. Düzey bölgelerin konumları görülmektedir.

ÇBÖ'de gözlemsel uzaklıklar ile konfigürasyon uzaklıklarının uyumluluğunun grafiği Shepard Diagramıdır. Bu Shepard diagramında, gözlenen uzaklıklar Y ekseninde ve farklılıkların değerleri X ekseninde yer alacak biçimde bir dağılım grafiği oluşturulur. Bu dağılım ister doğrusal isterse doğrusal olmayan formlarda olsun, önemli olan dağılım noktalarının birbirine yakınlığıdır. Çünkü yakınlıklar arttıkça modelin daha iyi uyum sağladığı ortaya çıkar (Kalaycı, 2008). Bu analize ait Shepard Diagramı Şekil-2'de görülmektedir.

Şekil-2. Öklid Uzaklıklar Modelinde Doğrusal Uyumun Gösterimi (Shepard Diagramı)

Nesneler arası farklılıkların uzaklıklara göre doğrusal (linear) bir uyum gösterdiği Şekil-2'den görülmektedir. ÇBÖ analizinde uzaklık matrisinden elde edilen farklılık matrisine göre oluşturulan tahmini uzaklıkların, doğrudan verilerden elde edilen uzaklık matrisine olan benzerliğinin ölçülmesi temel amaçlardan biridir. Şekil-2'de doğrusal bir ilişkinin görülmesi, tahmini uzaklıkların gerçek değerlerle uyumlu olduğunu belirtmektedir.

Tablo-7. Uzaklık değerlerine göre ülkelerin benzerlikleri (Erkek)

Sıralama	Uzaklık Değeri	Uyarıcılar	Bölgeler
1.	0,354	VAR5-VAR18	TR32-TR83
2.	0,486	VAR1-VAR4	TR10-TR31
3.	0,531	VAR4-VAR11	TR31-TR61
4.	0,546	VAR3-VAR8	TR22-TR42
5.	0,550	VAR7-VAR15	TR41-TR72
6.	0,563	VAR23-VAR25	TRB2-TRC2
7.	0,576	VAR1-VAR3	TR10-TR22
8.	0,577	VAR7-VAR8	TR41-TR42
.	.	.	.
.	.	.	.
.	.	.	.
19.	4,723	VAR6-VAR23	TR21-TRC3
20.	4,766	VAR22-VAR23	TRB1-TRB2
21.	4,820	VAR2-VAR26	TR21-TRC3
22.	4,912	VAR20-VAR25	TRA1-TRC2
23.	5,009	VAR9-VAR26	TR51-TRC3
24.	5,072	VAR17-VAR23	TR82-TRB2
25.	5,340	VAR9-VAR25	TR51-TRC2
26.	5,700	VAR9-VAR23	TR51-TRB2

Optimal olarak ölçeklendirilmiş farklılıklar matrisine göre özellikle 0,6'nın altındaki ve 4,7'nin üzerindeki değerlerin birbirine yakınlık olarak dikkat çekici olduğunu söylenebilir. Bu değerler sıralamada ilk 8 ve son 8 uzaklık değeri belirtilerek Tablo-7'de özet olarak verilmeye çalışıldı.

Erkekler için düzenlenmiş Tablo-7'deki uzaklık değerlerine bakılacak olursa birbirine en yakın ve birbirine en çok benzeyen iki bölgenin TR32 (Aydın, Denizli, Muğla) ve TR83 (Samsun, Tokat, Çorum, Amasya) olduğu görülür. Yine Tablo-7'den birbirine en uzak ve en az benzeyen iki bölgenin TR51 (Ankara) ve TRB' (Van, Muş, Bitlis, Hakkâri) olduğu anlaşılır.

Karşılaştırmaların sağlıklı olarak yapılabilmesi adına erkekler için kullanılan değişkenlerin aynı kadınlar için de kullanılmıştır.

Kadınlar için analizde kullanılan değişkenler ise şöyledir:

X3: 30-34 yaş arası eğitime katılma oranı kadın

X6: 25-64 yaş arası eğitime katılma oranı kadın (Yükseköğretim düzeyinde)

X9: 25-64 yaş arası eğitime katılma oranı kadın (Ortaöğretim ve Ortaöğretim üzeri düzeyde)

X11: 25-64 yaş arası Aktif nüfus oranı

X14: 18-24 yaş arası eğitimi ve öğretimi erken terk edenlerin oranı kadın

X17: 18-24 yaş arası istihdam edilmeyen ve eğitim öğrenim görmeyen nüfus oranı kadın

X21: 18-34 yaş grubunda eğitim öğrenim görmeyenlerin istihdam oranı kadın

Böylece kadınlara ait 7 değişken kullanılarak k-ortalamlar tekniği ile kümeleme analizi yapılmış ve bunun sonucunda Tablo-8'de belirtildiği üzere kümeler oluşmuştur.

Tablo-8. 2. Düzey İBBS verilerine göre Kümeleme Analizi Sonuçları Tablosu (Kadın)

Yıl	Küme ve kümedeki bölge sayısı	Bölgeler
2016	Küme n=11	TR10, TR21, TR22, TR31, TR32, TR41, TR42, TR51, TR61, TR90, TRB1
	Küme n=10	TR33, TR52, TR62, TR63, TR71, TR72, TR81, TR82, TR83, TRA1
	Küme n=5	TRA2, TRB2, TRC1, TRC2, TRC3

Kümeleme analizine göre 1. küme üst sıradadır ve bu kümede TR10 (İstanbul), TR21 (Tekirdağ, Edirne, Kırklareli), TR22 (Balıkesir, Çanakkale), TR31 (İzmir), TR32 (Aydın, Denizli, Muğla), TR41 (Bursa, Eskişehir, Bilecik), TR42 (Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova), TR51 (Ankara), TR61 (Antalya, Isparta, Burdur), TR90 (Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane), ve TRB1 (Malatya, Elâzığ, Bingöl, Tunceli) bölgeleri bulunmaktadır. Alt kümede ise TRA2 (Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan), TRB2 (Van, Muş, Bitlis, Hakkâri), TRC1 (Gaziantep, Adıyaman, Kilis), TRC2 (Şanlıurfa, Diyarbakır) ve TRC3 (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt) bölgeleri bulunmaktadır. Orta kümede de diğer 10 bölge yer almıştır.

Küme arasındaki nihai küme uzaklıklarına göre kümelerin birbirine yakınlığı ve uzaklığı tespit edilmektedir. Yakın kümelerin daha birbirine benzer olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre Tablo-9'da birbirine en uzak iki küme, 1. küme ile 3. kümedir ve uzaklık değeri 49,201'dir. Aynı şekilde 1. küme ile 2. küme arasındaki 16,408'dir ve bu mesafe birbirine oldukça yakındır. Bu ise kadınlar açısından olumlu bir sonuç olarak görülebilir.

Tablo-9. 2016 Yılına ait Analiz Sonuçları Nihai Küme Uzaklıkları (Kadın)

Cluster	1	2	3
1		16,408	49,201
2	16,408		35,622
3	49,201	35,622	

Tablo-9'da nihai küme uzaklıkları değerlendirildiğinde 1. küme üst, 2. küme orta ve 3. küme alt düzeyde olan kümelerdir.

Tablo-10. ANOVA

	Cluster		Error		F	Sig.
	Mean Square	df	Mean Square	df		
X3	648,815	2	10,855	23	59,769	,000
X6	220,101	2	9,517	23	23,127	,000
X9	173,193	2	3,117	23	55,572	,000
X11	156,575	2	13,528	23	11,574	,000
X14	1666,193	2	30,132	23	55,297	,000
X17	1026,136	2	28,793	23	35,639	,000
X21	459,005	2	40,341	23	11,378	,000

Tablo-10'daki ANOVA tablosuna göre araştırmada kullanılan tüm değişkenler 0,05 anlam düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır.

3 boyutla oluşturulan ÇBÖ modelinin uyumunu belirten stres değerlerine bakılmalıdır. Öncelikle Young'ın stres değerinin 3. İterasyon sonucunda 0,01273 olduğunu görülmüştür ve bu değerin 0'a yakın çıkması konfigürasyon uzaklıklarının orijinal uzaklıklara uyumunun seviyesinin çok iyi olduğunu gösterir. Daha sonra Kruskal'ın stres değerinin 0,99846 gibi yüksek bir R² değeriyle 0,02485 olduğunu görüyoruz.

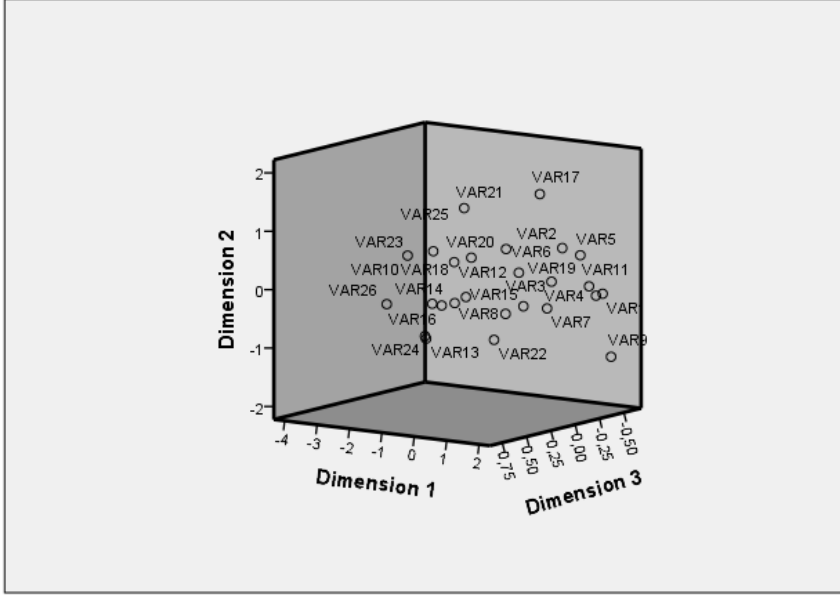
Tablo-11. Uyarıcı Koordinatlar ve Boyutları (Kadın)

Bölgeler	Bölge kodu	Uyarıcı sayısı	Uyarıcı ismi	1. 1. Boyut	2. 2. Boyut	3. 3. Boyut
İstanbul	TR10	1	VAR1	1,4245	-0,2852	-0,5850
Tekirdağ, Edirne, Kırklareli	TR21	2	VAR2	1,2861	0,6387	-0,2161
Balıkesir, Çanakkale	TR22	3	VAR3	0,6145	-0,3295	-0,0393
İzmir	TR31	4	VAR4	1,6505	-0,2434	-0,4410
Aydın, Denizli, Muğla	TR32	5	VAR5	1,2563	0,4343	-0,4110
Manisa, Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak	TR33	6	VAR6	0,2559	0,6506	0,0191
Bursa, Eskişehir, Bilecik	TR41	7	VAR7	0,7931	-0,4295	-0,2232
Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	TR42	8	VAR8	0,7464	-0,3569	0,1881
Ankara	TR51	9	VAR9	1,7554	-1,3314	-0,5610
Konya, Karaman	TR52	10	VAR10	-0,2100	-0,0692	0,6232
Antalya, Isparta, Burdur	TR61	11	VAR11	1,1182	-0,1629	-0,5468
Adana, Mersin	TR62	12	VAR12	-0,8400	-0,0337	-0,4772
Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye	TR63	13	VAR13	-0,6283	-0,7255	0,5471
Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir	TR71	14	VAR14	-0,1618	-0,1429	0,4079
Kayseri, Sivas, Yozgat	TR72	15	VAR15	-0,1459	-0,0829	0,2981
Zonguldak, Karabük, Bartın	TR81	16	VAR16	0,4957	0,0065	0,7611
Kastamonu, Çankırı, Sinop	TR82	17	VAR17	1,2001	1,6410	-0,0136
Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	TR83	18	VAR18	0,4649	0,6929	0,4461
Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane	TR90	19	VAR19	1,5629	0,1667	-0,0124
Erzurum, Erzincan, Bayburt	TRA1	20	VAR20	0,2084	0,6373	0,5371
Aęri, Kars, Iędir, Ardahan	TRA2	21	VAR21	-2,0910	1,0485	-0,3318
Malatya, Elâzığ, Bingöl, Tunceli	TRB1	22	VAR22	1,1498	-0,6693	0,4407
Van, Muş, Bitlis, Hakkâri	TRB2	23	VAR23	-3,6113	0,1644	-0,2570
Gaziantep, Adıyaman, Kilis	TRC1	24	VAR24	-1,5878	-0,8742	0,2387
Şanlıurfa, Diyarbakır	TRC2	25	VAR25	-3,0373	0,2465	0,3300
Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	TRC3	26	VAR26	-3,6694	-0,5910	-0,0617

Daha önce de belirttiğimiz üzere, ÇBÖ'de üç veya daha az boyuttaki çözümler arzu edilmektedir. Boyut sayısı arttıkça algılamamanın zorlaşacağı düşünülmektedir. Şekil-3'de 3 boyutlu uzayda uyarıcıların pozisyonları gösterilmektedir. Uyarıcıların hangi bölgeyi temsil ettiği ise Tablo-11'de görülmektedir.

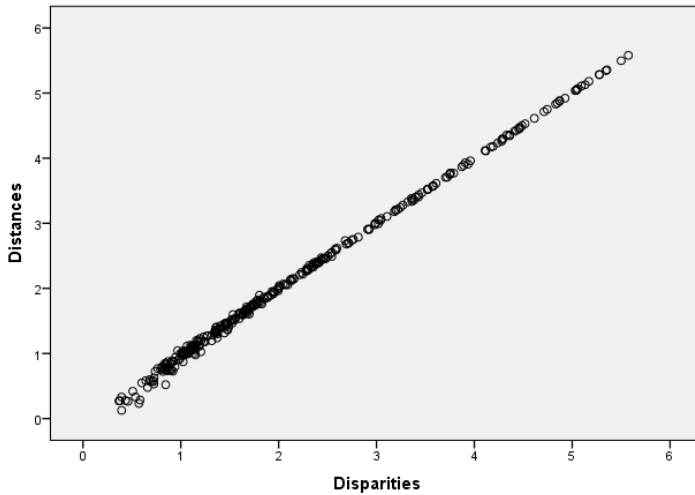
Derived Stimulus Configuration

Euclidean distance model

Şekil-3. Öklid Uzaklık (Mesafesi) Modeli

Şekil-3 yardımıyla 3 boyutlu uzayda Türkiye'nin Kadın için yapılan analize göre İBBS 2. Düzey bölgelerin konumları görülmektedir.

Scatterplot of Linear Fit
Euclidean distance model

Şekil-4. Öklid Uzaklıklar Modelinde Linear Uyumu Serpilme (Shepard) Diagramı

Nesneler arası farklılıkların uzaklıklara göre doğrusal bir uyum gösterdiği Şekil-2'den görülmektedir. Şekil-2'de doğrusal bir ilişkinin görülmesi, tahmini uzaklıkların gerçek değerlerle uyumlu olduğunu belirtmektedir. Dağılım noktaları birbirine yakındır ve bu yakınlıklar modelin daha iyi uyum gösterdiğini ortaya koyar.

Tablo-12'de Kadın cinsiyetine göre birbirine en çok benzeyenden başlayarak birbirine en az benzeyen bölgelere doğru bir sıralama yapılmıştır. Optimal olarak ölçeklendirilmiş farklılıklar matrisine göre özellikle 0,5'in altındaki ve 4,7'nin üzerindeki değerlerin birbirine yakınlık olarak dikkat çekici olduğunu söylenebilir. Bu değerler sıralamada ilk 8 ve son 6 uzaklık değeri belirtilerek Tablo-12'de özet olarak verilmeye çalışılmıştır.

Tablo-12. Uzaklık değerlerine göre ülkelerin benzerlikleri (Kadın)

Sıralama	Uzaklık Değeri	Uyarıcılar	Bölgeler
1.	0,219	VAR3-VAR8	TR22-TR42
2.	0,390	VAR23-VAR25	TRB2-TRC2
3.	0,402	VAR1-VAR4	TR10-TR31
4.	0,483	VAR4-VAR11	TR31-TR61
5.	0,505	VAR1-VAR11	TR10-TR61
6.	0,532	VAR5-VAR11	TR32-TR61
7.	0,543	VAR3-VAR7	TR22-TR41
8.	0,562	VAR15-VAR18	TR72-TR83
.	.	.	.
.	.	.	.
.	.	.	.
21.	4,728	VAR2-VAR23	TR21-TRB2
22.	4,786	VAR1-VAR23	TR10-TRB2
23.	4,860	VAR9-VAR21	TR51-TRA2
24.	5,451	VAR9-VAR26	TR51-TRC3
25.	5,463	VAR9-VAR25	TR51-TRC2
26.	5,762	VAR9-VAR23	TR51-TRB2

Kadınlar için düzenlenen Tablo-12'deki uzaklık değerlerine bakılacak olursa birbirine en yakın ve birbirine en çok benzeyen iki bölgenin TR22 (Balıkesir, Çanakkale) ve TR42 (Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova) olduğu görülür. Yine Tablo-7'den birbirine en uzak ve en az benzeyen iki bölgenin TR51 (Ankara) ve TRB2 (Van, Muş, Bitlis, Hakkâri) olduğu anlaşılmaktadır.

5. SONUÇ

Modern bir toplumun, üretken ve kaliteli yaşamındaki ön koşulu olan eğitim, dünyadaki hızlı değişim ve gelişim sürecine uyum sağlamada çok büyük öneme sahiptir. Bu nedenle bir toplumun bireylerine vereceği eğitimin niteliği, toplumun bütün kesimlerini içine alması, eğitime erişimde eşitliğin sağlanması gerekir (KSGM, 2012). Eğitimdeki fırsat eşitliği beraberinde toplumsal cinsiyet eşitliğini de getirir.

Türkiye'de istihdam oranının yükseltilmesi, tam istihdam, sürdürülebilir bir ekonomik büyüme ve sosyal kalkınma hedeflerine ulaşılması için temel bir koşuldur. Bu hedeflere ulaşılabilmesi ancak tüm bölgeler üzerinde daha dengeli bir kalkınmanın sağlanması yoluyla ve nüfusun yarısını oluşturan kadınların istihdama katılımının artırılması ile mümkün olabilecektir (KSGM, 2008). İstihdam ile eğitim arasında güçlü bir ilişki vardır ve eğitim toplumda toplumsal cinsiyet eşitsizliğini gidermede önemli bir role sahiptir.

Bu çalışmanın amacı, 2. Düzey İstatistik Bölge Birimleri Sınıflandırmasına göre 26 bölgede Türkiye'nin eğitim ve istihdam açısından değerlendirilmesidir. Böylece 2016 yılına ait olarak belirlenen 7'si Erkek ve 7'si Kadın olmak üzere 14 değişken çerçevesinde araştırma yapıldı. Önce kümeleme analizi gerçekleştirildi ve daha sonra çok boyutlu ölçekleme (ÇBÖ) analizi kullanıldı. Kümeleme analizinde ulaşılan sonuçlara ÇBÖ analiziyle de ulaşılacağı göz önüne alındı. Çünkü her iki analizde de Öklid Uzaklığı kullanıldı ve bunun sonucunda ÇBÖ analizinden elde edilen bölgelerin benzerliklerini belirten ölçeklendirilmemiş (ham) ve ölçeklendirilmiş veri matrisleri dikkate alındı.

Cinsiyete göre kümeleme analizinde küme sayısı 3 olarak belirlenerek, k-ortalamlar tekniği kullanıldı ve analiz sonuçlarının istatistiksel olarak anlamlı çıktığı görüldü. Erkekler için uygulanan kümeleme analizinin sonuçlarına göre üst kümede 3, orta kümede 18 ve alt kümede 5 bölge bulunmaktadır. Kadınlar için uygulanan kümeleme analizinin sonuçlarına göre üst kümede 11, orta kümede 10 ve alt kümede 5 bölge bulunmaktadır. Kadınlara ait üst kümede erkeklere göre daha fazla bölge bulunmaktadır ve bu durum araştırmadaki değişkenler kapsamında kadınlar açısından olumlu bir sonuçtur. Hem kadınlar hem de erkekler için yapılan analizde alt kümedeki bölgeler aynıdır ve

her iki analizde de alt küme üst ve orta kümeye bir hayli uzaktır. Bu ise bize bu bölgelerin açık ara ile ayrıştığını göstermektedir. Bu 5 bölge ise TRA2 (Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan), TRB2 (Van, Muş, Bitlis, Hakkâri), TRC1 (Gaziantep, Adıyaman, Kilis), TRC2 (Şanlıurfa, Diyarbakır) ve TRC3 (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt) bölgeleridir.

Kümeleme analizinden sonra kullanılan ÇBÖ analizinde de benzer sonuçlara ulaşılmıştır. ÇBÖ'de üç veya daha az boyuttaki çözümler arzu edilmektedir. Boyut sayısı arttıkça algılamının zorlaşacağı ve hiyerarşik kümeleme analizinde de 3 küme oluşması gerekçesiyle, ÇBÖ analizinde özellikle boyut sayısını 3 olarak belirlendi. Analiz yüksek bir R^2 değeriyle iyi uyum gösterdi. Bu analiz sonucunda da iki cinsiyet için TRA2 (Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan), TRB2 (Van, Muş, Bitlis, Hakkâri), TRC1 (Gaziantep, Adıyaman, Kilis), TRC2 (Şanlıurfa, Diyarbakır) ve TRC3 (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt) bölgelerinin diğer bölgelerden uzaklaşarak ayrıştığı görüldü. Bu bölgeler ise Türkiye'nin doğusu ve güneydoğusunda yer almaktadır. Her iki analizde ve her cinsiyette de alt düzeydeki bölgelerin çıkmış olması, bir anlamda coğrafi açıdan bir eşitsizliği de göstermektedir. Bu bölgelerde eğitim ve buna bağlı olarak önem kazanan istihdam değerleri bir hayli düşüktür. Bu nedenle bu bölgelerdeki insanları daha iyi bir konuma taşıyabilmek adına eğitim vermek ve yeni istihdam alanları oluşturmak gerekir.

KAYNAKLAR

- Adaçay, F. R. (2014). *Toplumsal Cinsiyet ve Kalkınma*, Ekin Yayınevi, İstanbul.
- Ağralı, O. (2014). "Kalkınma Ajanslarının Bölge ve İl Kalkınmasındaki Rolü: Baka ve Isparta Örneği", *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Isparta.
- Akbaş, K. & Şen, İ. G. (2013). "Türkiye'de Kadına Yönelik Ayrımcılık: Kavram, Uygulama ve Toplumsal Algılar", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Hukuk Fakültesi 20. Yıl Özel Sayısı: 165-190.
- Akbulut, M. U. F. & Göküş, M. (2017). "Küreselleşme ve Yerelleşme Sürecinde Bölgesel Kalkınma Ajansları", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 20(1): 79-88.
- Akıncı Çötök, N. (2015). "Toplumsal Cinsiyet Rolü Dahilinde Kadına Şiddet Olgusuna Karşı Kadın Algısı", *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 1(3):937-952.
- Ataklı Yavuz, R. (2016). "Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Ekseninde Kadın İstihdamı ve Ekonomik Şiddet", *Journal of Life Economics*, 3(3):77-100.
- Baykal, N. (2010). "Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Açısından Kalkınma Ajanslarının Misyonu: Kayseri Örneği", *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman.
- Berberoğlu, B. (2010). "Bilgi Toplumu ve Bilgi Ekonomisi Oluşturma Yolunda Türkiye ve Avrupa Birliği", *Marmara Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, XXIX(2):111-131
- Berberoğlu, N. & Berberoğlu, B. (2015). "Grouping the Mega University Countries According to their Similarities", *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 174:2153-2159.
- Connel, R. W. (1998). *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar*, (Çev. C. Soydemir,) Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Connell, R.W. (2003). *The Role of Men and Boys in Achieving Gender Equality*. Erişim Tarihi (29.12.2009), <http://www.un.org/womenwatch/daw/egm/menboys2003/Connell-bp.pdf>.
- Çolak, M. (2010). "Eğitim ve Beşerî Sermayenin Kalkınma Üzerine Etkisi", *Kamu-İş*, 11(3):109-125.

- Deaux, K. (1987). "Psychological Constructions of Masculinity and Femininity", (Eds. J. M. Reinisch, L. A. Rosenblum, S. A. Sanders), *Masculinity / femininity: Basic Perspectives*, 289-303, Oxford Univ. Press, New York
- Dedeoğlu, S. (2000). "Toplumsal Cinsiyet Rollerini Açısından Türkiye'de Aile ve Kadın Emeği", *Toplum ve Bilim* 86:139- 170.
- Demiray, E. (2010). *Kadın ve Eğitimi ve Uzaktan Eğitim*, Efil Yayınevi, Ankara.
- Devlet Planlama Teşkilatı, (DPT), (2006). *Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013), Bölgesel Gelişimde Temel Araçlar ve Koordinasyon Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Ankara. Erişim Tarihi (09.11.2018). http://plan9.dpt.gov.tr/oik15_1_bolgeseltemel/151bolgel1.pdf
- Dökmen, Y. Z. (2004). *Toplumsal Cinsiyet Sosyal Psikolojik Açıklamalar*, Sistem Yayıncılık, Ankara.
- Dura, C., Atik, H. & Türker, O. (2004). *Beşerî Sermaye Açısından Türkiye'nin Avrupa Birliği Karşısındaki Kalkınma Seviyesi*, 3. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi, 25-26 Kasım 2004, Bildiriler Kitabı, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir.
- European Union, (EU). (2000). *An Agenda of Economic and Social Renewal for Europe" the Commission's Contribution to the Lisbon Special European Council*. Erişim Tarihi (10.11.2018). <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/00/191&format=PDF&aged=1&language=EN&guiLanguage=en>
- Giddens, A. B. (2000). *Sosyoloji*, (Çev. Cemal Güzel), Ayraç Kitabevi, Ankara.
- Giray & Aydın, (2019). "Toplumsal Cinsiyete Dayalı Ekonomik Ayrımcılık", *B.U.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 38(1):25-57.
- Gök, F. (2004). *Kadın ve Kız Çocuklarının Eğitimi Çalışma Grubu Raporu, Kadın Sorunlarına Çözüm Arayışı Kurultayı*, KA-DER, İstanbul
- Görgün Baran, A. (2010). "Gender Roles and Power", (Ed. N. G. Ergen, E. Burcu, B. Şahin), *Sociological Writings 2: A Dedication to Prof. Dr. Orhan Türkdoğan*, Hacettepe University Publication.
- Gürses, D. (2009). "İnsani Gelişme ve Türkiye", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(21):339-350
- Hearn, J. (2001). *Men and Gender Equality: Resistance, Responsibility and Reaching out*. Erişim Tarihi 01.02. 2012, <http://www.xyonline.net/content/menand-gender-equality-resistance-responsibilities-and-reaching-out-0>
- Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM), (2008). *Politika Dokümanı: Kadın ve Ekonomi*, KSGM Yayınları, Ankara.
- Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM), (2012). *Türkiye'de Kadının Durumu Raporu*, T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, KSGM Yayınları, Ankara.
- Kalaycı, Ş., (2008). *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*, Asil Yayın Dağıtım LTD. ŞTİ., Ankara.
- Kapucu, Ş. N. (2008). "Kadınların İstihdama Katılımını Etkileyen Faktörler", *Yayımlanmamış yüksek lisans tezi*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Ankara.
- Koç, E. & Güçlüer, E. (1999). *Kadın Yurttaşın El Kitabı*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Koçberber, S. (2006). "Kalkınma Ajansları ve Sayıştay Denetimi", *Sayıştay Dergisi*, (61):37-55.

- Lilien, G. L. & Rangaswamy, A. (2003). *Marketing Engineering Computer Assited Marketing Analysis and Planning*, Prentice Hall, New Jersey.
- Lips, H. M. (2020). *Sex & Gender: An Introduction*, Waveland Press Inc. Illinois
- Olsson, M. (2006). "Understanding The Mechanisms of Neoliberal Control: Lifelong Learning, Flexibility and Knowledge Capitalism", *International Journal of Lifelong Education*, 25(3):213-230
- Özaydınlık, K. (2014). "Toplumsal Cinsiyet Temelinde Türkiye’de Kadın ve Eğitim", *Sosyal Politika Çalışmalar Dergisi*, 14(33):93-112.
- Özdamar, K. (2004). *Paket Programlar ile İstatistiksel Veri Analizi (Çok Değişkenli Analizler) 2*, Kaan Kitabevi, Eskişehir.
- Öztürk, B. & Çolakoğlu, E. (2015). "Bölgesel Kalkınma Yönünden Kalkınma Ajanslarının Türk İdari Teşkilatı’ndaki Konumu", *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 29(2):323-348.
- Sarıca, İ. (2001). "Türkiye’de Bölgesel Gelişme Politikaları ve Projeleri", *Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 1(1):154-204.
- Sayer, H. (2011). "Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Erkeklerin Katılımı", *Uzmanlık Tezi*, T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Afşaroğlu Matbaası, , Ankara, ISBN: 978-975-19-5129-8
- Schultz, T. W. (1971), *Investment in Human Capital*, The Free Press, Collier-Macmillan Limited, U.S.A.
- Soysal, A. (2010). "Türkiye’de Kadın Girişimciler: Engeller ve Fırsatlar Bağlamında Bir Değerlendirme", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 65(1):83-114
- Stoller, R. J. (1968). *Sex and Gender, the Development of Masculinity and Family*. H. Karnac Books, London.
- Pınar, G., Taşkın, L. & Eroğlu, K. (2008). "Başkent Üniversitesi Öğrenci Yurdunda Kalan Gençlerin Toplumsal Cinsiyet Rol Kalıplarına İlişkin Tutumları", *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 15(1):47-57.
- Tan, M. G., Ecevit, F. Y. & Üşür, S. S. (2000). *Kadın-Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş: Eğitim, Çalışma Yaşamı ve Siyaset*, TÜSİAD, İstanbul.
- Tokol, A. & Alper, Y. (2011) *Sosyal Politika*, Dora Basım-Yayın Ltd. Şti., Bursa.
- Tomul, E. (2007). "Türkiye’de Eğitime Katılım Üzerinde Gelirin Etkisi", *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(2):122-131.
- Tunç, M. (2018). "Kalkınmada Kadın Ayrımcılığı ve Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğinin Rolü: Ülkelerarası Farklı Gelir Gruplarına göre Yatay Kesit Analizi", *Sosyoekonomi*, 26(38):221-251.
- Tutar, F. & Demiral, M. (2007). "Yerel Ekonomilerin Yerel Aktörleri: Bölgesel Kalkınma Ajansları", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi*, 2(1):65-83.
- TBMM (2005), *BKA Kuruluşu-Koordinasyonu-Görevleri*, BKA’ların Kurulmasına Genel Gerekçe. Erişim Tarihi (06.12.2010). http://www.yayed.org/resimler/ekler/134ek._doc
- United Nations (UN). (2008). *The Role of Men and Boys in Achieving Gender Equality*, Erişim Tarihi,(29.07.2008), <http://www.un.org/womenwatch/daw/public/w2000/W2000%20Men%20and%20Boys%20E%20w%20eb.pdf>.
- Uysal, K. (2009). "Avrupa Birliği Yerel ve Bölgesel Yönetimler", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(1):273-286.

Uzun, Z., Erdem, S., Güç, K., Safak Uzun, A. & Erdem, E. (2017). “Toplumsal Cinsiyet Algısı ve Toplumsal Cinsiyet Rollerine Eğitimin Etkisi: Deneysel bir çalışma”, *Journal of Human Sciences*, 14(1):678-693.

Ülker, G. (2015). Erkek Egemen Dünyada Kadın Olmak, Erişim Tarihi (06.11.2018). <http://akademikperspektif.com/2015/03/02/erkek-egemen-dunyada-kadin-olmak/>

Yenidoğan, T. G., (2008). “Pazarlama Araştırmalarında Çok Boyutlu Ölçekleme Analizi: Üniversite Öğrencilerinin Marka Algısı Üzerine Bir Araştırma”, *Akdeniz İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(15):138-169.

Yılmaz, Ö. & Temurlenk M. S. (2005). “Türkiye’deki İstatistik Bölgelerin Kişi Başına Düşen Gelir Açısından Hiyerarşik ve Hiyerarşik Olmayan Kümeleme Analizi ile Değerlendirilmesi: 1965-2001”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 19(2):75-92.

Yumuş, A. (2011). “Kalkınma Planları Çerçevesinde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Anlayışının Ekonomik, Toplumsal ve Siyasal Boyutları”, *Uzmanlık Tezi*, T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Afşaroğlu Matbaası, Ankara, ISBN: 978-975-19-5024-6.

Yumuşak, İ. G. (2003). “Kadın Eğitiminin Ekonomik Analizi”, II. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi, 17-18 Mayıs 2003, Kocaeli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İzmit.

Yumuşak, İ. G. (2004). “Gelişmekte Olan Ülkeler ve Türkiye Açısından Kadın Eğitiminin Ekonomik ve Sosyal Boyutu Üzerine Bir Değerlendirme”, *Disiplinler Arası Kadın Sempozyumu*, 04.Mart.2004, Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.